

GLOBALIZATSIYA DAVRIDA MILLIY QADRIYATLARNI ASRASH: IJTIMOIY -FALSAFIY VA STRATEGIK TAHLIL

Erkinova Surayyo Eldorovna

surayyoerkinova311@gmail.com

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti

Annotasiya: *Ushbu tadqiqot ishi globallashuv jarayonining milliy-madaniy o'zlikka ko'rsatayotgan ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada dunyo miqyosidagi integratsiyalashuv sharoitida milliy qadriyatlarning transformatsiyasi, "ommaviy madaniyat"ning destruktiv xususiyatlari va ularga qarshi ma'naviy immunitet hosil qilish masalalari ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Tadqiqot davomida O'zbekiston tajribasiga tayangan holda, yoshlar tarbiyasi va milliy g'oya targ'ibotining strategik yo'nalishlari bo'yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.*

Kalit so'zlar: *Globallashuv, milliy qadriyatlar, madaniy o'zlik, ommaviy madaniyat, ma'naviy immunitet, ijtimoiy barqarorlik, madaniy integratsiya, transformatsiya, milliy g'oya, till assimilyatsiyasi, axborot xuruji, raqobatbardoshlik, internet segmenti, raqamli tengsizlik, lingvistik imperializm.*

1. KIRISH (INTRODUCTION)

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi shiddatli globallashuv jarayonlari bilan xarakterlanadi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy bozorlarni, balki madaniy-ma'rifiy makonlarni ham yagona tizimga birlashtirmoqda. Globallashuv — bu chegaralarning shaffoflashuvi, axborotning tezkor almashinuvi va hayot tarzining universallashtiruvidir. Biroq, bu ijobiy imkoniyatlar ortida "madaniy assimilyatsiya" yoki milliy qadriyatlarning yuvilib ketish xavfi ham yashiringan. O'zbekiston o'z taraqqiyotining yangi bosqichida milliy o'zlikni saqlab qolgan holda jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvni strategik maqsad qilib qo'ygan. Shuning uchun ham globalizatsiya sharoitida milliy qadriyatlarni asrash masalasi shunchaki madaniy masala emas, balki milliy xavfsizlikning tarkibiy qismiga aylandi. Shu sababli ham, bugungi kunda "madaniy suverenitet" tushunchasi davlat mustaqilligining asosiy ustunlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

2. Globallashuv sharoitida milliy o'zlikni anglash muammolari

Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni asrash borasidagi xalqaro tajriba va mavjud tendensiyalar quyidagi muhim jihatlarni ko'rsatmoqda:

- Madaniy "unifikatsiya" xavfi: Dunyo miqyosida "ommaviy madaniyat" (pop-culture)ning keng yoyilishi natijasida milliy kiyimlar, an'anaviy bayramlar va hatto milliy oshxona namunalari ham o'zining betakrorligini yo'qotib, yagona "global standart"ga moslashib bormoqda. Tadqiqotlarga ko'ra, globallashuv ta'sirida har yili o'nlab kichik etnoslarning o'ziga xos urf-odatlarini butunlay unutilib ketmoqda.

• Axborot xurujlari va ma'naviy immunitet: Bugungi kunda axborot maydoni shunchaki ma'lumot tarqatish vositasi emas, balki qadriyatlar tizimiga ta'sir o'tkazish maydoniga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali kirib kelayotgan yot g'oyalar, ayniqsa, yosh avlodning dunyoqarashini shakllantirishda "yumshoq kuch" (soft power) vazifasini bajarmoqda. Bu esa har bir jamiyatdan o'zining ichki ma'naviy himoya tizimini shakllantirishni taqozo etadi.

• Raqamli globallashuv va til: Internet olamidagi ma'lumotlarning 80 foizidan ortig'i bor-yo'g'i 10 ta eng yirik tilda (ingliz, xitoy, ispan va h.k.) taqdim etilgan. Bu holat "lingvistik gegemonlik"ni keltirib chiqarib, o'zbek tili kabi milliy tillarning raqamli makonda raqobatbardoshligini oshirish, ularni zamonaviy texnologiyalarga (sun'iy intellekt, qidiruv tizimlari) moslashtirish zaruriyatini tug'dirmoqda.

O'zbekiston o'z taraqqiyot yo'lida "Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari" tamoyilini ilgari surar ekan, bunda asosiy urg'u zamonaviy ilm-fanni egallash bilan birga, ajdodlar merosini qadrlashga qaratilgan. Zero, globallashuv sharoitida o'zligini yo'qotgan millat boshqa kuchli madaniyatlarning shunchaki "aks-sadosi"ga aylanib qolishi hech gap emas. Maqsadimiz — jahon yutuqlarini milliy qadriyatlarimiz "elagi"dan o'tkazgan holda qabul qilish va jamiyatda mustahkam g'oyaviy immunitetni shakllantirishdir.

Globalashuv jarayoni milliy qadriyatlarga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi: bir tomondan, u xalqlarning o'zaro yaqinlashuvi va tajriba almashishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, kuchli madaniyatlarning kuchsiz madaniyatlarni yutib yuborishiga zamin yaratadi. Bu jarayonda til — nafaqat muloqot vositasi, balki madaniy gegemonlik quroliga ham aylanmoqda. Bugungi kunda dunyoda mavjud tillarning aksariyati yo'qolib ketish xavfi ostida ekanligi, "lingvistik imperializm" tushunchasini keltirib chiqardi. O'zbek tili leksikasiga texnologik va ijtimoiy jarayonlar natijasida ko'plab neologizmlar kirib kelmoqda. Biroq, bu jarayon ko'pincha ona tilining sofligiga putur yetkazuvchi aralash tillarni yuzaga keltirmoqda. Internet olamidagi ma'lumotlarning katta qismi chet tillarida ekanligi, milliy tillarning raqamli muhitdagi raqobatbardoshligini oshirishni taqozo etadi.

Bugungi kunda tillar o'rtasidagi nomutanosiblik faqatgina so'zlashuvda emas, balki algoritmlar va ma'lumotlar bazasida yaqqol ko'rinmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra: Dunyo veb-saytlarining 50% dan ortig'i ingliz tilida yuritiladi. Vaholanki, yer yuzi aholisining faqatgina 15-17 foizi ushbu tilda so'zlashadi. Bundan tashqari, UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyodagi mavjud 7000 ga yaqin tillarning 50 foizi asr oxiriga kelib butunlay yo'qolib ketishi mumkin. Har ikki haftada bitta til "vafot etmoqda". Shuningdek o'zbek tili so'zlashuvchilar soni bo'yicha dunyoda kuchli 40 talikka kirsa-da, kontent yaratish va sun'iy intellekt modellarining o'zbekcha ma'lumotlar bilan boyitilganlik darajasi bo'yicha hali "raqamli tengsizlik" (digital divide) holatida turibdi

Milliy tilni global bosimdan himoya qilish uchun uni "muzey eksponati"ga aylantirmaslik, aksincha, zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish lozim. Birinchidan, terminologik tizimni tartibga solish orqali Xalqaro terminlarni shunchaki qabul qilmay, ularning milliy muqobillarini yaratish va iste'molga kiritish zarur (masalan, "interface" — "foydalanuvchi muhiti" yoki "interfeys" tanlovi ustida ishlash). Ikkinchidan, O'zbek tilidagi yirik lingvistik korpuslarni

(Linguistic Corpus) yaratish. Agar til ChatGPT yoki Google Translate kabi tizimlarda mukammal ishlamas, u kelajak avlod uchun "ikkinchi darajali" tilga aylanib qoladi. Uchinchi, Media-savodlikni rivojlantirish darkor. Ijtimoiy tarmoqlarda o'zbek adabiy tilida kontent yaratuvchilarni rag'batlantirish orqali "aralash til" (pijin) shakllanishining oldini olgan hisoblanamiz

Milliy qadriyatlarni asrash ularni muzeylashtirish emas, balki zamonaviylik bilan an'anaviylikning optimal sintezini topishdir. Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, yuqori texnologiyalar bilan birga milliy an'analarni saqlab qolgan holda taraqqiy etish mumkin. O'zbekiston ham ushbu modelni Uchinchi Renessans poydevorini qurish strategiyasi doirasida amalga oshirmoqda.

Globalashuv niqobi ostida kirib kelayotgan "ommaviy madaniyat" yoshlar ongida individualizm, egotsentrizm va iste'molchilik kayfiyatini kuchaytiradi. Bu madaniyatning asosiy xavfi — u insonni mulohaza qilishdan to'xtatib, faqat passiv iste'molchiga aylantirishidir. An'anaviy o'zbek jamiyatida jamoaviylik, mahalla va oila ustuvor bo'lgan bo'lsa, global madaniyat shaxsiy manfaatlarni birinchi o'ringa olib chiqmoqda. Bu oilaviy munosabatlarning sovuqlashishiga va keksa avlod tajribasiga bo'lgan ehtiyojning kamayishiga sabab bo'lishi mumkin. Vizual ekspansiya, xususan, ijtimoiy tarmoqlar orqali targ'ib qilinayotgan turmush tarzi yoshlarda yengil hayot illyuziyasini shakllantirmoqda. Bu esa mehnatsevarlik va qat'iyatlilik kabi an'anaviy fazilatlarining qadrsizlanishiga olib keladi.

Zamonaviy sharoitda yoshlarni tashqi mafkuraviy xurujlardan himoya qilishning eng samarali usuli — taqiqlar emas, balki mustahkam ma'naviy immunitetdir. Ma'naviy immunitet o'z tarixi va madaniyatini chuqur bilish, axborot oqimidagi oqni qoradan ajrata olish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqat ustunlariga tayanadi. Milliy qadriyatlarni asrash ularni muzeylashtirish yoki dunyodan yopilib olish degani emas. Aksincha, bu zamonaviylik bilan an'anaviylikning optimal sintezini topishdir. Milliy matolarning zamonaviy moda sanoatiga integratsiyasi yoki mumtoz merosimizni raqamli formatlarga, 3D animatsiyalarga ko'chirish globalizatsiyaga qarshi faol mudofaadir.

3. Milliy qadriyatlarni asrashda xalqaro tajriba: Yaponiya va Janubiy Koreya modeli

Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, yuqori texnologiyalar bilan birga milliy an'analarni saqlab qolgan holda taraqqiy etish mumkin. O'zbekiston ham ushbu modelni o'ziga xos tarzda, Uchinchi Renessans poydevorini qurish strategiyasi doirasida amalga oshirmoqda. Globalashuvga yopiq eshiklar siyosati bilan javob berib bo'lmaydi. Biz jahonning eng ilg'or texnologiyalarini o'zlashtirishimiz, lekin o'zimizning ma'naviy koordinatalarimizni yo'qotmasligimiz kerak. Maqolada ilgari surilgan asosiy g'oya global fikrlab, milliy harakat qilish tamoyilidir. Bu esa har bir fuqarodan o'z milliy merosini chuqur anglashni talab qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, Yaponiyaning "Vakonyosay" (Yapon ruhi — G'arb ilmi) tamoyili bugungi O'zbekiston uchun ham dolzarb model bo'la oladi. Ushbu davlat robototexnika va innovatsiyalar bo'yicha dunyoda peshqadam bo'lishiga qaramay, choy marosimi, kimo kiyish va milliy etika qoidalarini davlat siyosati darajasida himoya qiladi. Janubiy Koreya esa "Hallyu"

(Koreys to'liqini) fenomeni orqali o'z madaniyati va tilini global eksport mahsulotiga aylantirdi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Janubiy Koreya madaniy kontent eksportidan yiliga 12 milliard dollardan ortiq daromad ko'rmoqda. Bu esa milliy o'zlikni saqlash nafaqat ma'naviy, balki iqtisodiy qudrat manbai ham ekanligini isbotlaydi.

Globalizatsiyani faqat salbiy hodisa deb baholash biryoqlama yondashuv bo'lar edi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bu jarayon ikki tomonlama xarakterga ega:

Omil	Ijobiy ta'sir	Salbiy ta'sir
Axborot	Dunyo ilm-fanga chiqish imkoniyati	G'oyaviy axborot xurujlari
Madaniyat	Madaniyatlararo muloqot va boyish	Milliy mentalitetning yo'qolishi
Iqtisodiyot	Erkin bozor va innovatsiyalar	Iste'molchilik madaniyatining ustunligi

4. Tadqiqot natijalari va xulosa

O'tkazilgan tahlillar natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni shunchaki asrash emas, balki ularni zamonaviy ehtiyojlarga mos ravishda rivojlantirish strategik ahamiyatga ega. Tadqiqot doirasida quyidagi ustuvor vazifalar belgilab olindi:

Ta'lim tizimini transformatsiya qilish: Milliy qadriyatlarni o'qitishda quruq nazariyadan voz kechib, amaliy va interaktiv metodlarga o'tish lozim. Bu jarayonda "Keys-stadi" (Case study) va loyihaviy ta'lim orqali yoshlarda milliy merosga nisbatan shaxsiy daxldorlik hissini shakllantirish zarur.

Media makonda milliy branding: Global axborot xurujlariga qarshi "yumshoq kuch" (soft power) sifatida milliy qahramonlar obrazini zamonaviy vizual formatlarda (animatsiya, komiks, badiiy filmlar) targ'ib qilish lozim. Bu yosh avlodning ongidagi "ideal qahramon" tushunchasini chet el andozalaridan milliy qahramonlarimizga (Alpomish, Temur Malik, Jaloliddin Manguberdi va h.k.) yo'naltirishga xizmat qiladi.

Oila institutini intellektual va ma'naviy mustahkamlash: Globallashuvning eng birinchi zarbasi aynan oila institutiga qaratilishini hisobga olib, "Oila — jamiyat asosi" tamoyilini raqamli asr talablari bilan uyg'unlashtirish talab etiladi. Ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi "raqamli uzilish"ni kamaytirish orqali an'anaviy qadriyatlar uzviyligini ta'minlash zarur.

Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlar — xalqning tarixiy xotirasi va kelajakdagi barqarorligining poydevoridir. Globalizatsiya sharoitida bu poydevorni mustahkamlash faqat ma'rifiy harakat emas, balki davlat va jamiyatning doimiy strategik vazifasi bo'lib qolishi shart. Zero, o'zligini anglagan va qadriyatlariga tayanib jahon yutuqlarini o'zlashtirgan millatgina Uchinchi Renessans poydevorini mustahkam qura oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Saifnazarov I., Muxtorov A. "Globallashuv jarayonida milliy o'zlikni anglash masalalari". – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2022.
2. Otamuratov S. "Globallashuv va milliy-ma'naviy xavfsizlik". – Toshkent: "O'zbekiston", 2013.
3. Appadurai, A. "Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization". – University of Minnesota Press, 1996.
4. Castells, M. "The Power of Identity". – Wiley-Blackwell, 2010.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
6. Bauman Z. Globalization: The Human Consequences. – Columbia University Press, 1998.
7. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
8. Giddens A. Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives. – Profile Books, 2002.
9. Huntington S. The Clash of Civilizations. – New York, 1996.
10. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni.
11. UNESCO. "World Atlas of Languages". [Elektron resurs] – URL: <https://en.wal.unesco.org/>
12. Digital 2024: Global Overview Report.